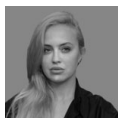

PRINCIPIUL NEMO AUDITOR PROPRIAM TURPITUDINEM ALLEGANS ȘI NULITATEA ACTULUI JURIDIC CIVIL

Student doctorand Alexandra-Luiza MAREȘ (IONESCU)

Abstract

Like any living organism, the civil legal act is subject to certain "dysfunctionalities" that can affect it in various ways, up to the final tragic culmination of the paralysis of the effects considered for its conclusion, so up to the symptomatic-legal death of the legal operation.

One of the most dynamic and influential "legal diseases" that lead to the ineffectiveness of a legal act is nullity, in the various forms in which it can manifest itself.

The desired legal operation may become vulnerable throughout the entire route of its completion; thus, it is important to specifically identify what irregularity occurred, what rules or principles of law have there been infringed and what the sanction will be in that case.

*The tangency and interference of different principles of law can trigger controversial applications and interpretations of similar factual situations, all the more so as those principles that reflect good faith, such as the principle *nemo auditor propriam turpitudinem allegans*, interact with the nullity of the civil legal act.*

*Thus, in drawing the interaction framework between the nullity of the act and the *nemo auditor* principle, it is important to define the tangential areas of these legal institutions, highlighting their complementary application, but also the general impact on the civil legal act and its effects.*

Keywords: *nemo auditor propriam turpitudinem allegans, legal acts, absolute nullity, retroactive effect, cases of nullity, partial invalidity of contracts, void agreement, Good Faith, contractual conduct, ineffectiveness of legal acts.*

„În cea mai bună formă a sa, omul este cel mai nobil dintre animale; detașat de lege și justiție el este cel mai rău.”

Aristotel

I. Elemente introductive

Asemănător oricărui organism viu și actul juridic civil este supus anumitor „maladii” care îl pot afecta în cele mai diferite moduri, până la culminantul tragic

final al paralizării efectelor avute în vedere la încheierea sa, deci până la moartea simptomatic-juridică a operațiunii juridice.

Una dintre cele mai dinamice și influente „maladii juridice” care conduc la ineficacitatea unui act juridic este nulitatea. O analiză exhaustivă a acestei instituții de drept civil presupune, cel mai probabil, o lucrare extrem de complexă și laborioasă; de aceea, scopul acestei lucrări se rezumă la prezentarea schematică a celor mai importante elemente componente ale nulității, pentru a observa impactul acestei instituții asupra principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, conexiunea cu sfera de aplicare a acestui principiu, precum și zonele de complementaritate și de simbioză dintre acestea două.

Este important a fi înțelese vulnerabilitățile ce amenință eficacitatea operațiunilor juridice, pe de o parte, și conduita morală a participanților la circuitul civil, pe de altă parte. Diferitele nereguli care se pot strecura în legătură cu o operațiune juridică anume, fie la momentul formării sale, fie ulterior, poate conduce la multiple disimetrii și anomalii atrăgând ineficacitatea actului juridic respectiv, deci sabotarea acelei operațiunii juridice.

Este, deci, important de determinat din ce categorii fac parte aceste nereguli, modul în care ele afectează contractul, principiile de drept încălcate, sancțiunile aplicabile și efectele care se propagă în planul circuitului respectivei operațiuni juridice.

La o primă vedere, s-ar putea considera că o analiză comparativă a principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* cu nulitatea actului juridic civil poate fi lesne tranșată, însă detaliile care urmează a fi prezentate vor sublinia importanța demarcației analitice dintre cele două instituții de drept.

Așadar, scopul principal al acestei lucrări este acela de a trasa cadrul relaționării dintre nulitatea actului și adagiul *nemo auditur*, mai ales prin punctarea zonelor de tangență dintre acestea, evidențierea aplicabilității complementare, precum și a impactului acestora asupra actului juridic civil.

II. Privire generală asupra noțiunii de nulitate a actului juridic civil

1. Nulitatea actului juridic civil: noțiuni generale și definiție

Nulitatea ca instituție de drept civil este reglementată în Cod Civil¹ român în Cartea a V -a (*Despre obligații*), Titlul II (*Izvoarele obligațiilor*), Capitolul I (*Contractul*), Secțiunea a 4 -a (*Nulitatea contractului*), art. 1246² - 1265.

---

¹ Noul Cod civil - Legea nr. 287/2009 - Rep. M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011 în temeiul art. 218 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a noului cod civil (M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011); în vigoare de la 1 octombrie 2011.

² Art. 1246 - Nulitatea

(1) Orice contract încheiat cu încălcarea condițiilor cerute de lege pentru încheierea sa valabilă este supus nulității, dacă prin lege nu se prevede o altă sancțiune.

În concepția juridică modernă, noțiunea de *nulitate* este majoritar privită ca sancțiune de drept civil; aceasta este și una din trăsăturile instituției juridice ce se reliefează încă de la nivelul cadrului de reglementare.

„Observând maniera de redactare a art. 1246, deducem că legiuitorul nu a fost preocupat de oferirea unei definiții legale a nulității, ci a unui regim general, complet, al acesteia. Atât art. 1246, cât și dispozițiile legale următoare, reflectă concepția modernă asupra nulității, de a fi o sancțiune îndreptată nu împotriva contractului în sine, ci împotriva acelor efecte ale contractului care contravin finalității dispoziției legale încalcate [...]. Consecințele acestei concepții sunt evidențiate de caracteristicile nulității de a fi, în principiu, parțială (art. 1255) și remediabilă (art. 1255, art. 1259, art. 1261), posibil virtuală (art. 1253) și prezumtiv relativă (art. 1252), [...].

Din interpretarea alineatului (1) putem defini nulitatea ca fiind (doar) una dintre sancțiunile de drept civil care afectează un contract încheiat cu încălcarea dispozițiilor legale reglementând condițiile de formă și/sau de fond ale valabilității acestuia. Noul Cod civil prevede expres și alte sancțiuni care pot interveni pentru nerespectarea cerințelor de valabilitate ale unui contract, și care, spre deosebire de nulitate, se caracterizează prin menținerea sau, mai exact, prin salvagardarea relației contractuale: adaptarea contractului în caz de eroare (art. 1213 NCC), reducerea prestațiilor în caz de leziune, daune-interese și reducerea prestațiilor în caz de violență și dol (art. 1222 și art. 1257 NCC). Până la apariția noului Cod civil era doar implicit recunoscută opțiunea victimei erorii sau dolului între acțiunea în anulare sau în despăgubiri, fără să fie consacrat, în mod expres, domeniul sancțiunilor permițând prezervarea contractului³.”

Convenția care cristalizează operațiunea juridică ca manifestare a consimțământului părților trebuie să atingă și să întrunească condițiile de fond și de formă stabilite de lege pentru validitatea sa. Această validitate a contractului trebuie să urmărească o dublă perspectivă.

---

(2) Nulitatea poate fi absolută sau relativă.

(3) Dacă prin lege nu se prevede altfel, nulitatea contractului poate fi constatată sau declarată prin acordul părților.

(4) Prin acordul părților nu pot fi instituite și nici suprimate cauze de nulitate. Orice convenție sau clauză contrară este considerată nescrisă.

³ „Sancțiunile menționate în art. 1213, art. 1222 și art. 1257 NCC apar ca măsuri alternative nulității, prevăzute în cazul viciilor consimțământului și care nu trebuie confundate cu acele mecanisme ținând de însuși regimul nulității: refacerea contractului nul, validarea nulității, confirmarea anulării. Totuși, sub aspectul tehnicii de reglementare nu există întotdeauna o demarcație netă între toate măsurile alternative nulității și efectele nulității, întrucât reducerea prestațiilor în caz de violență și dol este reglementată în art. 1257 – alături de posibilitatea adăugării daunelor-interese la cererea de anulare – în cadrul secțiunii <<Efectele nulității>>.”

Explicația constă în conținutul complex al art. 1257, stipulând atât dreptul la **daune-interese** în caz de anulare, cât și dreptul de opțiune între **acțiunea în anulare** și menținerea contractului. În celelalte cazuri de sancțiuni alternative nulității, demarcația respectivă a fost posibilă, ele fiind reglementate independent de efectele nulității permițând menținerea contractului (refacerea contractului nul, validarea nulității, confirmarea anulării) și anume, în secțiunile aferente viciilor de consimțământ.” - C. Zamșa Comentariu la art. 1246 în (Coord.) F.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, Noul Cod Civil Comentat pe articole, Ed. C.H. Beck, București, 2012, pag. 1305 - 1306.

Mai exact, pe de o parte, este necesar ca operațiunea juridică să se configureze într-o manieră validă din punct de vedere *structural*, astfel încât să se identifice cu ușurință conformitatea cu rigorile de formare validă a contractului.

Pe de altă parte, pentru actul juridic ce urmează a se încheia, respectarea condițiilor de validitate impuse de lege va reprezenta un indicator important al *funcționalității* juridice⁴.

Consecința îmbinării celor două perspective, respectiv încheierea unui contract care respectă o structură validă și are capacitatea legală de a fi funcțional, echivalează cu existența unei convenții eficiente din punct de vedere legal, apte de a produce efectele avute în vedere de părți.

Deci definiția nulității ca sancțiune de drept civil antamează consecințele nerespectării dispozițiilor legale ce fac referire la condițiile de validitate ale unui act juridic la momentul încheierii lui, anume inapținutudinea acelu act de a mai produce efecte juridice, fie în tot, fie numai în parte.

2. Trăsăturile nulității

Urmărind firul definiției nulității actului juridic civil, pot fi observate trăsăturile caracteristice ale acestei instituții juridice, respectiv:

a. astfel cum am menționat anterior, nulitatea actului juridic civil îndeplinește în principal o funcție sancționatorie, fiind deci o sancțiune de drept civil;

b. operează în cadrul actelor juridice încheiate cu nerespectarea sau încălcarea normelor juridice care reglementează condițiile necesare pentru încheierea valabilă a acestora;

c. ținta nulității o constituie acele efecte ale actului juridic civil care contravin normelor juridice care reglementează încheierea sa valabilă, având scopul de a le înlătura. În consecință, nulitatea poate interveni cu privire la actul juridic în integralitatea sa sau numai cu privire la anumite elemente ale acestuia, dacă actul juridic nu a fost „contaminat” în întregul lui;

d. momentul încheierii actului juridic⁵ reprezintă punctul determinant în funcție de care este stabilită concordanța actului juridic cu rigorile stabilite de lege⁶;

⁴ Paul Vasilescu – *Drept civil. Obligații*, Ed. Hamangiu, București, 2012, 411.

⁵ „Nulitatea va urca în timp, până la momentul nașterii elementului care trebuie să fie desființat, pentru a asigura astfel eficiența sancțiunii, dar și pentru a întemeia astfel nulitatea pe cauzele care sunt contemporane încheierii contractului.” - Paul Vasilescu – *op. cit.*, 412.

⁶ „Și în cazul la care se referă art. 1662 alin. (3) C.civ. cauza de nulitate există la momentul încheierii contractului, însă aplicarea sancțiunii este condiționată de nedeterminarea prețului vânzării în termen de un an de la încheierea contractului.

De asemenea, în ipoteza constituirii rentei viagere cu titlu oneros pe durata vieții unei persoane afectate, la data încheierii contractului, de o boală letală, din cauza căreia a murit în interval de cel mult 30 de zile de la această dată [art. 2247 C.civ., care, conform art. 2256 alin. (1) C.civ. se aplică și în cazul contractului de întreținere], cauza de nulitate există la data încheierii contractului și constă în lipsa elementului aleatoriu.” – G. Boroi, Carla Alexandra Angheliescu – *Curs de drept civil. Partea generală*, Ediția a 2 -a revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, 2012, București, pag. 237.

e. privește majoritar actele juridice, fără a fi aplicabilă faptelor juridice în sens restrâns⁷;

f. conformitatea efectelor actului juridic cu normele legale se analizează prin raportare la scopul urmărit de lege. Cu alte cuvinte, vor fi sancționate cu nulitatea numai acele efecte care vin în dezacord sau încalcă finalitatea dispoziției legale aplicabile.

g. există situații în care o normă specială poate dispune menținerea sau adaptarea⁸ efectelor juridice ale unui act juridic încheiat cu încălcarea condițiilor de validitate.

3. Funcțiile nulității

Dacă funcția represivă a nulității se conturează evident atât la nivelul definiției, cât și în redactarea normei de reglementare, rolul său preventiv poate fi dedus din analiza trăsăturilor nulității, însă fără ca importanța acestei din urmă funcții să fie astfel redusă.

Așadar, nulitatea, ca instituție de drept civil, îndeplinește două funcții, respectiv o **funcție preventivă** și o **funcție sancționatorie**.

Funcția preventivă sau **disuasivă** a nulității contractului se concretizează prin semnalul de alarmă pe care aceasta îl exercită asupra participanților la circuitul civil, respectiv subiecților de drept civil care urmăresc să formeze o operațiune juridică cu nerespectarea condițiilor de formă și de fond, deci a condițiilor de valabilitate edictate de lege pentru încheierea unui act juridic valid.

Funcția preventivă a nulității operează în plan psihologic, prin avertizarea subiecților de drept asupra consecințelor ce vor fi înregistrate de către o operațiune juridice configurată cu nerespectarea dispozițiilor legale. Astfel, iminența sancționării actului juridic încheiat cu nerespectarea condițiilor impuse de lege cu paralizarea și desființarea efectelor acestuia ar trebui să reprezinte un factor descurajator pentru participanții la încheierea unui contract „vătămat”.

Funcția sancționatorie devine activă în momentul în care funcția disuasivă a încetat a mai fi eficientă, deci atunci când operațiunea juridică ce urma să se formeze a primit cadrul unui act juridic invalid, la încheierea căruia au fost încălcate normele legale care reglementează condițiile de valabilitate ale actului. În această variantă a rolului său, nulitatea privește actul juridic devenit ineficient, inapt a mai produce efectele vizate sau, în eventualitatea producerii anumitor efecte „contaminate”, nulitatea-sancționatorie intervine prin desființarea retroactivă a acestor efecte, încă de la momentul încheierii actului juridic.

⁷ Există opinii conform cărora nulitatea nu privește exclusiv actele juridice, un exemplu în acest sens fiind dispozițiile art. 196 - 199 C.civ. care reglementează nulitatea persoanelor juridice.

⁸ „[spre exemplu, art. 1213 C.civ. care permite adaptarea contractului lovit de nulitate relativă pentru eroare, art. 1221 alin. (1) care prevede sancțiunea alternativă a reducerii obligației în caz de leziune, etc.]” - G. Boroi, Carla Alexandra Angheliescu - *Curs de drept civil. Partea generală*, Ediția a 2 -a revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, 2012, București, pag. 237.

„Funcția sancționatorie este de esență nulității, deoarece prin aceasta se asigură atât respectul legii, cât și garantarea libertății contractuale. Cauza de nulitate este întotdeauna încălcarea unei norme juridice imperative sau – mai cuprinzător, a sfidării ordinii juridice existente. Din aceasta nu trebuie dedus că nulitatea apără doar interesul public, deci, interesul care privește esențial funcționarea instituției statului. Sancțiunea nulității se va abate și asupra actului juridic care nesocotește interesul privat, înțeles și apărut ca element al ordinii juridice generale. Aceasta, deoarece ordinea juridică nu trebuie redusă doar la organizarea etatică, circuitul civil fiind și el demn de a fi inclus în această ordine juridică, chiar dacă circuitul civil este animat eminent de interesul particularilor. Consecința este că interesul particular va fi ocrotit și el, dar prin nulitatea relativă (art. 1248 alin. (1) N.C.C.). Altfel nici nu s-ar putea, deoarece contractul este rezultatul întâlnirii unor voințe particulare, animat de interese private, care concretizează circuitul civil, care – la rândul lui, constituie parte componentă a ordinii juridice generale⁹.”

III. Scurte considerații asupra cauzelor de nulitate, regimului juridic al nulității și efectelor nulității

1. Cauzele de nulitate

Sancțiunea nulității poate avea efecte remediabile, prin nulitatea relativă sau, efecte dinamic-paralizante, respectiv efectele nulității absolute.

Privite în ansamblul lor, cauzele de nulitate care pot afecta un act juridic civil sunt:

⇒ afectarea consimțământului, fie prin lipsa valabilității acestuia, fie prin inexistența consimțământului;

⇒ inexistența sau lipsa valabilității cauzei actului juridic civil;

⇒ omiterea regulilor privitoare la forma actului, atunci când aceasta este reglementată *ad validitatem*;

⇒ nesocotirea prevederilor legale privind capacitatea civilă;

⇒ infirmarea obiectului unui act juridic civil;

⇒ invalidarea limitelor stabilite pentru buna desfășurare a principiului libertății de a contracta;

⇒ invalidarea sau încălcarea oricăror altor reguli sau condiții edictate/stabilite pentru încheierea valabilă a unor acte juridice civile.

Cauzele principale de nulitate absolută¹⁰, precum și cauzele specifice nulității relative¹¹ sunt reglementate în Codul civil român, iar aplicațiile specifice ale

⁹ Paul Vasilescu – *op. cit.*, 414.

¹⁰ Art. 1250 C. civ.:

Contractul este lovit de nulitate absolută în cazurile anume prevăzute de lege, precum și atunci când rezultă neîndoiește din lege că interesul ocrotit este unul general.

¹¹ Art. 1251 C. civ.:

diferitor cauze de nulitate în situația anumitor contexte faptice particulare vin a fi analizate de la caz la caz, în măsura în care nu sunt reglementate expres cauzele de nulitate incidente în speță.

2. Efectele nulității actului juridic civil pe scurt

Efectele nulității actului juridic civil au fost definite doctrinar ca fiind „consecințele juridice ale aplicării sancțiunii nulității, adică urmările datorate desființării în întregime sau în parte a unui act juridic civil care a fost încheiat cu încălcarea dispozițiilor legale referitoare la condițiile sale de validitate¹².”

Există trei principii care compun triumviratul regulilor privind efectele nulității, reguli de la care există, evident, anumite excepții.

Așadar, principiile efectelor nulității actului juridic civil sunt următoarele:

a. principiul retroactivității efectelor nulității, respectiv regulile aferente principiului conform căruia efectele nulității sunt aplicabile începând cu și de la momentul formării actului juridic.

b. principiul repunerii părților/contractanților în situația anterioară încheierii contractului, cunoscut și sub denumirea de *restitutio in integrum*.

c. principiul *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis* sau principiul potrivit căruia se va anula atât actul juridic principal, cât și actele juridice subsecvente.

Așadar, fără a intra într-o analiză amănunțită a acestor principii și a excepțiilor acestor, urmează să punctăm elementele definitorii ale principiilor care trasează planul efectelor nulității actului juridic civil.

a. **Retroactivitatea efectelor nulității** reprezintă acea regulă care stabilește că nulitatea va produce efecte atât pentru viitor, cât și pentru trecut. Cu alte cuvinte, principiul retroactivității efectelor nulității, consacrat la nivel legislativ, dar și analizat doctrinar și de către practica instanțelor judecătorești, evidențiază faptul că sancțiunea va opera anihilând efectele actului juridic de la momentul depistării cauzei care a declanșat ineficacitatea și urcând în timp până la momentul formării respectivului act juridic civil.

b. **Repunerea în situația anterioară** descrie acel principiu potrivit căruia se va restitui (obligatoriu) tot ce a fost executat având ca temei un act juridic nul; cu alte cuvinte, părțile contractante, în cazul unui act juridic sancționat cu nulitatea, se vor regăsi, ca urmare a aplicării principiului restabilirii situației anterioare, în aceeași situație în care acele părți s-ar fi aflat dacă respectivul act juridic nu ar fi fost niciodată încheiat.

Contractul este anulabil când au fost nesocotite dispozițiile legale privitoare la capacitatea de exercițiu, când consimțământul uneia dintre părți a fost viciat, precum și în alte cazuri anume prevăzute de lege.

¹² G. Boroi, Carla Alexandra Angheliescu - *op. cit.*, pag. 272.

c. Adagiul *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis* se referă la principiul potrivit căruia anularea actului juridic principal va atrage în mod necesar și anularea în lanț a tuturor (dacă este cazul) actelor juridice subsecvente care au o legătură juridică cu primul sau care au fost încheiate în vederea acestuia.

Desigur, ca orice principii de drept, și cele definite mai sus comportă diferite excepții și pot forma obiectul unor analize complexe, dar care nu vor face obiectul prezentei lucrări.

IV. Delimitarea nulității de alte cauza de ineficacitate

Actul juridic civil neconform poate fi sancționat și prin aplicarea altor cauze de ineficiență, respectiv alte instituții de drept civil care au, la rândul lor, calitatea de sancțiuni de drept civil.

Principalul element de asemănare între nulitate și celelalte cauze de ineficiență constă în consecința cu care toate aceste sancțiuni intervin asupra actului juridic „contaminat”, respectiv paralizarea efectelor acestuia, actul juridic fiind în imposibilitatea juridică de a mai produce efectele avute în vedere de părți.

a. Nulitatea și rezoluțiunea sau rezilierea

Rezoluțiunea reprezintă sancțiunea care se aplică unui contract sinalagmatic cu executare *uno actu*, în situația în care, în mod culpabil, una dintre părțile contractante nu își execută obligațiile ce derivă din contract, având drept consecință desființarea contractului cu efect retroactiv.

Rezilierea, spre deosebire de rezoluțiune, a cărei specie este considerată a fi, reprezintă acea sancțiune de drept civil care intervine în caz de neexecutare culpabilă a unui contract sinalagmatic cu executare succesivă și constă în stoparea efectelor acestuia numai pentru viitor.

Prim urmare, în ceea ce privește asemănările dintre nulitate și rezoluțiune, respectiv reziliere, cea mai evidentă asemănare este legată de finalitatea funcției acestor sancțiuni, respectiv toate atrag ineficacitatea contractului sinalagmatic. Într-adevăr, dacă rezoluțiunea și rezilierea operează numai cu privire la contractele sinalagmatice, nulitatea poate sancționa orice act juridic civil.

Atât nulitatea, cât și rezoluțiunea produc efecte retroactive, putând interveni ca urmare a voinței declarate a părților sau în temeiul unei hotărâri a organului jurisdicțional competent.

În ceea ce privește diferențele dintre aceste instituții de drept civil, reiterăm faptul că, în cazul nulității, motivul care a determinat ineficacitatea actului este întotdeauna contemporan momentului încheierii sale, deci momentului formării contractului. În mod diferit, atât în cazul rezoluțiunii, cât și al rezilierii, cauza ineficacității este ulterioară încheierii contractului, fiind intim legată de neexecutarea

acestui, deci nu avem în discuție o cauză care să țină de „organismul” contractului, ca în situația nulității.

Cu alte cuvinte, în situația rezoluțiunii sau rezilierii, se presupune că s-au respectat condițiile de formare valabilă a contractului, însă acesta a devenit inoperant din cauza neexecutării. În cazul nulității, pe de altă parte, cauza care paralizează efectele contractului rezidă chiar în nerespectarea condițiilor de formă și fond edictate de lege pentru formarea valabilă a unui act juridic.

Se mai poate menționa că, în situația rezoluțiunii și rezilierii, co-contractantul inocent are facultatea invocării sancțiunii sau executării silite a contractului. În materia nulității, de principiu, această facultate nu ar trebui să opereze.¹³

Prin raportare la specificul contractului, respectiv executarea succesivă a prestațiilor, deși rezoluțiunea și rezilierea sunt specii similare, efectele celei din urmă se vor produce numai pentru viitor.

b. Nulitatea și caducitatea

Caducitatea nu beneficiază de un regim de reglementare de sine stătător¹⁴, astfel încât definiția și analiza regimului acesteia s-au dezvoltat datorită doctrinei și practicii. Tocmai de aceea se consideră, la nivel doctrinar, că ipostaza caducii în rândul formelor de ineficacitate este una reziduală.

Așadar, definiția oferită s-a bazat pe o abordare largă:

„Convenția valabil formată devine caducă prin dispariția unuia dintre elementele sale constitutive sau lipsa unui element extrinsec căruia îi era subordonată eficacitatea.”¹⁵

În primul rând, cauza de ineficacitate corespondentă caducității intervine întotdeauna ulterior momentului încheierii contractului, în vreme ce, așa cum am specificat pe parcursul acestei lucrări, cauza de nulitate este contemporană încheierii contractului.

---

¹³ „Spre exemplu, dacă la încheierea unui contract de vânzare cumpărătorul a fost în eroare cu privire la calitățile substanțiale ale bunului, atunci el va putea solicita anularea contractului respectiv; dacă, însă, contractul a fost încheiat în mod valabil, dar vânzătorul nu predă lucrul vândut sau cumpărătorul nu plătește prețul, atunci cel interesat va putea să ceară rezoluțiunea contractului respectiv (cel interesat poate să solicite și executarea silită a obligației ce revine celeilalte părți contractante).” - G. Boroș, Carla Alexandra Angheliescu, *op. cit.*, pag. 238.

¹⁴ În Codul civil, există reglementări referitoare la caducitate în materia regimului matrimonial (art. 333), în materia testamentelor și a legatelor (art. 1048 și art. 1071) și materia ofertelor (art. 1195).

¹⁵ „La convention valablement formée devient caduque par la disparition de l'un de ses éléments constitutifs ou la défaillance d'un élément extrinsèque auquel était subordonnée son efficacité. La caducité produit effet, suivant les cas, rétroactivement ou pour l'avenir seulement. (Convenția valabil formată devine caducă prin dispariția unuia dintre elementele sale constitutive sau lipsa unui element extrinsec căruia îi era subordonată eficacitatea sa. Caducitatea produce efecte, după caz, retroactiv sau numai pentru viitor). - Catala P., *Antreproiect de reformă a dreptului obligațiilor, raport al Ministerului Justiției, Paris, 2005*, p. 83 citat în Pavel Filip, *Nulitatea actului juridic civil prin prisma interesului ocrotit*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 192 - 193.

Mai departe, caducitatea survine din împrejurări independente de voința părților, fiind, în principiu, un element exterior și străin atitudinii contractanților. Nulitatea, pe de altă parte, poate fi declanșată de atitudinea părților care au ignorat sau încălcat legea la momentul încheierii contractului.

În considerarea trăsăturilor caducității, se consideră la nivel de doctrină¹⁶ ca aceasta este, mai degrabă, un incident decât o sancțiune, deoarece aceasta paralizează efectele actului juridic prin invalidarea unuia dintre elementele esențiale ale acestuia.

Nu în ultimul rând, spre deosebire de efectul propagat-retroactiv al nulității, caducitatea lichidează, stopează dinamica efectelor contractului (lipsind, deci, actul juridic de efectele avute în vedere de părți la încheierea sa) numai pentru viitor.

c. Nulitatea și revocarea

Revocarea, asemănător nulității, este o sancțiune de drept civil care constă în suprimarea efectelor actului juridic, însă prima intervine din cauza ingratitudinii gratificatului sau ca urmare a neexecutării culpabile a unei sarcini acceptate.

Există o varietate de revocare mutuală¹⁷, realizată deci ca efect al acordului de voințe al părților care nu reprezintă altceva decât o modalitate prin care efectele actului juridic încetează pentru viitor ca urmare a manifestării consimțământului părților în acest sens.

De cele mai multe ori, termenul „*revocare*” este folosit pentru a desemna o sancțiune specifică materiilor donațiilor și testamentelor. În fiecare dintre aceste materii, revocarea funcționează în mod specific, fără a se putea confunda cu nulitatea. Și în acest caz, contemporaneitatea cauzei de ineficacitate cu momentul încheierii actului constituie o deosebire importantă dintre nulitate și revocare, întrucât aceasta din urmă presupune o operațiune juridică valabil încheiată.

În măsura în care actul juridic în discuție este nul, va opera nulitatea, fiind lipsit de importanță analiza îndeplinirii condițiilor pentru aplicarea revocării.

d. Nulitatea și inopozabilitatea

Inopozabilitatea reprezintă o sancțiune de drept civil care intervine în cazul neîndeplinirii anumitor formalități ulterioare încheierii valabile a unui act juridic civil sau în situația ignorării cerințelor de publicitate prevăzute de lege și necesar a fi îndeplinite față de terți.

Și în situația inopozabilității, cercetarea mecanismului și condițiilor de operare ale acestei sancțiuni are sens doar cu privire la un act juridic valabil încheiat.

¹⁶ Paul Vasilescu – *op. cit.*, 415.

¹⁷ Art. 1270 alin. (2) Cod civ. - *Contractul se modifică sau încetează numai prin acordul părților ori din cauze autorizate de lege.*

Așadar, spre deosebire de un act nul, actul inopozabil va produce efecte, fiind valabil încheiat, însă acestea se vor produce față de părți, dar fără a avea repercusiuni în ceea ce privește terții; actul nul, însă, este lipsit de efectele sale față de toți participanții la circuitul civil.

În mod evident, și inopozabilitatea, ca sancțiune care intervine pentru neîndeplinirea unor formalități de publicitate, se cercetează în faza ulterioară încheierii actului juridic, spre deosebire de nulitate.

Se consideră că „[n]ulitatea și inopozabilitatea sunt relativ autonome¹⁸, înscrierea în sistemele de publicitate, prin care se realizează opozabilitatea contractelor, (5) nu are efecte asupra validității actului juridic¹⁹, și nici invers. Cu alte cuvinte, un act nul, chiar opozabil, va rămâne tot nul, iar un contract inopozabil va rămâne astfel chiar dacă este valid încheiat.”²⁰

e. Nulitatea și reducțiunea

Reducțiune este tradițional legată de devoluțiune succesorală, referindu-se la reducțiunea liberalităților excesive. Ca urmare, aceasta nu se confundă cu nulitatea, ultima fiind aplicabilă cu caracter general oricăror acte juridice civile care au fost încheiate cu încălcarea sau nerespectarea condițiilor legale de validitate.

Reducțiunea se aplică în situația unor operațiuni juridice specific delimitate, respectiv donațiile și testamentele în cazul căror nu a fost respectată de către dispunător, din punct de vedere material, cotitatea disponibilă.

Deși reducțiunea poate uneori activa retroactiv, aceasta nu se confundă cu nulitatea, întrucât, pentru a fi cercetată excesivitatea liberalităților și necesitatea reducțiunii trebuie să ne aflăm în situația unor operațiuni juridice valabil încheiate. Existența unor cauze de ineficacitate din specia nulității va prevala, lăsând fără importanță cercetarea aplicabilității mecanismului reducțiunii.

V. Nulitatea și principiul *nemo auditor propriam turpitudinem allegans*

Principiul *nemo auditor propriam turpitudinem allegans* își are sorgintea în dreptul roman, în acțiunile *condictio*.

Constituie un fascicul de reguli, de natură morală la originea lor, fiind aplicabil în majoritatea sistemelor de drept romano-germanic, respectiv ca doctrină similară, doctrina *estoppel*, în sistemul de drept anglo-saxon.

Mecanismul pe baza căruia este construit acest principiu îl constituie, în esență, o regulă de natură morală conform căreia unei persoane îi este interzis ca,

---

¹⁸ „Pentru confuzia lor, v. Trib. Supr., d.civ. nr. 2508/1988, RRD nr. 8/1989, p.71” - citat în Paul Vasilescu - op. cit., 417.

¹⁹ C.A., Cluj, d.civ. nr. 1537/1998, PJ, p.34 - citat în Paul Vasilescu - op. cit., 417.

²⁰ Paul Vasilescu - op. cit., 417.

prevalându-se de propria turpitudine, culpă, imoralitate, injustețe, ș.a.m.d., să obțină avantaje sau să păstreze avantaje astfel obținute, prin protecție judiciară.

În dreptul contemporan, adagiul *nemo auditur* se aplică deopotrivă în planul dreptului procesual (exercitarea acțiunii în justiție), cât și cu privire la dreptul material.

Una dintre cele mai frecvent întâlnite aplicații ale principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* în dreptul substanțial are în vedere domeniul actelor juridice având o cauză imorală.

Cauza actului juridic civil²¹, reglementată la art. 1235 Cod civ.²², trebuie să întrunească următoarele rigori prevăzute de lege²³:

- i. să existe;
- ii. să fie licită;
- iii. să fie morală.

Astfel, pentru a fi descurajate comportamentele contrare bunelor moravuri și moralei în raporturile juridice civile, lipsa uneia dintre condițiile enumerate mai sus atrage sancțiuni. Dacă lipsa cauzei atrage anulabilitatea contractului, o cauză ilicită sau imorală va fi sancționată cu nulitatea absolută a contractului devenit astfel ineficient (prin defectul genetic al cauzei ilicite sau imorale).

Potrivit doctrinei, „[c]auza imorală atrage nulitatea absolută a actului juridic²⁴ dacă este comună ori, în caz contrar, dacă cealaltă parte a cunoscut-o sau, după împrejurări, trebuia să o cunoască [art. 1238 alin. (2) C. civ.], iar prestația primită sau executată în temeiul unei cauze imorale rămâne întotdeauna supusă restituirii (art. 1638 C. civ.).

Pentru ipoteza în care la încheierea contractului doar una dintre părți a urmărit un scop contrar bunelor moravuri, iar cocontractantul nu a cunoscut și nici nu trebuia să cunoască aceasta, consecvența ne obligă să optăm pentru soluția valabilității contractului.

Cât privește corelația dintre art. 1238 alin. (2) C.civ. și art. 11 C.civ., conform căruia, <<nu se poate deroga prin convenții sau acte juridice unilaterale de la legile care interesează ordinea publică sau de la bunele moravuri>>, se observă că nu există o suprapunere

²¹ Dec. ÎCCJ (SC II) nr. 4196/2013: „[...] din examinarea clauzelor a rezultat cu evidență că scopul real al încheierii a fost acela de a constitui în favoarea chiriașului drepturi reale asupra terenului care să permită dezvoltarea unui proiect imobiliar, ceea ce a dovedit că (...) și-a depășit limitele capacității de folosință prin încheierea acestui contract de închiriere. Este de reținut că orice convenție pentru a fi valabilă presupune, între alte condiții esențiale, și o cauză licită, fără de care contractul este nul. Cauza reprezintă scopul direct pe care-l urmărește fiecare parte contractantă, este rațiunea pentru care se obligă partea.” - <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=112475>

²² Art. 1235 Cod civ. - Cauza este motivul care determină fiecare parte să încheie contractul.

²³ Art. 1236 Cod civ. - Condiții

(1) Cauza trebuie să existe, să fie licită și morală.

(2) Cauza este ilicită când este contrară legii și ordinii publice.

(3) Cauza este imorală când este contrară bunelor moravuri.

²⁴ „Spre exemplu, s-a decis că antecontractul de vânzare încheiat pentru a se menține o relație de concubinaj este lovit de nulitate absolută pentru cauză imorală - C.A. Ploiești, dec. Civ. nr. 211/1998, B.J., semestrul I/1998, p.198 - citat în G. Boroi, Carla Alexandra Anghelescu, op. cit., pag. 174.

între domeniile de aplicare ale celor două texte de lege, în sensul că în baza art. 11 C. civ. pot fi declarate nule numai actele juridice având o cauză ce contravine dispozițiilor exprese care interesează ordinea publică și bunele moravuri, așa încât vor putea fi declarate nule numai pe temeiul art. 1238 alin. (2) C.civ. acele acte juridice a căror cauză, deși imorală, nu contravine unei dispoziții legale exprese.

Mai precizăm că, dacă obiectul actului juridic civil contravine normelor imperative, ordinii publice sau bunelor moravuri, atunci și cauza actului juridic respectiv este ilicită sau imorală, în schimb, pot exista situații în care cauza actului juridic să fie ilicită sau imorală, iar obiectul acelui act juridic să fie licit.²⁵

Așadar, sancțiunea care vine să paralizeze efectele unui act juridic a cărui cauză este ilicită sau imorală este nulitatea absolută²⁶. Inclusiv principiul *nemo auditor propriam turpitudinem allegans* funcționează ca un filtru pentru salvagardarea operațiunilor juridice amenințate de imoral sau ilicit, însă sfera de aplicare a adagiului este diferită, evident, de cea a nulității, în ciuda punctelor de tangență pe care cele două instituții le împart.

Mai mult, practica judiciară s-a pronunțat în sensul în care, raportat la caracterul de ordine publică al nulității absolute, aceasta se va aplica mai activ și cu prioritate față de principiul *nemo auditor*, deși, în opinia noastră, adagiul nu funcționează ca o sancțiune de drept civil, ci are funcția de principiu menit să administreze conduita participanților la circuitul civil, mai exact încadrarea acestei conduite în limitele trasate de rigurile bunelor moravuri și moralei.

În ceea ce privește prioritatea aplicării nulității absolute față de principiul *nemo auditor propriam turpitudinem allegans*, următoarele concluzii au fost statuate cu ocazia judecării unei cauze:

„[...]”

Potrivit disp. art. 4 alin. 5 din aceeași lege <<proprietarii, persoane fizice sau juridice de drept privat, care intenționează să vândă monumente istorice, transmit serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, înștiințarea privind intenția de vânzare, însoțită de documentația stabilită prin ordin al ministrului culturii și cultelor>>, iar potrivit alin. 4 <<monumentele istorice aflate în proprietatea persoanelor fizice sau juridice de drept privat pot fi vândute numai în condițiile exercitării dreptului de preemțiune ale statului român, prin Ministerul Culturii și Cultelor, pentru monumentele istorice clasate în grupa A, sau prin serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, pentru monumentele istorice clasate în grupa B, ori al unităților administrativ-teritoriale, după caz, potrivit prezentei legi, sub sancțiunea nulității absolute a vânzării>>.

²⁵ G. Boroi, Carla Alexandra Angheliescu, *op. cit.*, pag. 174 - 175.

²⁶ Art. 1238 - Sancțiune

(1) Lipsa cauzei atrage anulabilitatea contractului, cu excepția cazului în care contractul a fost greșit calificat și poate produce alte efecte juridice.

(2) Cauza ilicită sau imorală atrage nulitatea absolută a contractului dacă este comună ori, în caz contrar, dacă cealaltă parte a cunoscut-o sau, după împrejurări, trebuia s-o cunoască.

Prin urmare, reclamanta invocă, pe de o parte, disp. alin. 4 din lege pentru protejarea dreptului său, în sensul că imobilul este monument istoric și nu putea face obiectul înstrăinării, iar pe de altă parte, disp. alin. 5, în sensul că trebuia să înștiințeze statul pentru a-și exercita dreptul de preempțiune.

Ori, reclamanta nu se poate prevala de propria incorectitudine la încheierea actelor juridice pentru a obține protecția juridică a dreptului, cunoscutul principiu <<nemo auditur propriam turpitudinem allegans>> fiind o garanție a respectării regulilor sociale. (s.n.)

Acest al doilea principiu este recunoscut de doctrină ca fiind o excepție de la regulile care guvernează sancțiunea nulității absolute sau relative, presupunând că nimeni nu își poate invoca propria culpă pentru a pretinde recunoașterea unui drept. Ar fi imoral ca teza contrară să fie acceptată și valorificată în prezenta cauză, legea neprotejând acțiunile care au un scop imoral. (s.n.)

Pentru acest considerent, acțiunea principală se privește a fi neîntemeiată, atât sub aspectul acestui motiv, cât și al celui privind pretinsa existență a unei cauze ilicite la încheierea primului contract de vânzare cumpărare (art. 948 pct. 4 D.), în cauză nefăcându-se nici un fel de dovezi sub acest aspect, potrivit disp. art. 1169 D.

[...]

Într-adevăr, examinându-se cauza sub toate aspectele invocate, din analiza întregului material probator de la dosar, Curtea constată că decizia civilă recurată este nelegală și netemeinică, întrucât instanța de apel a soluționat nelegal apelul părților sub aspectul incidenței nulității absolute, reținând – nelegal – că principiul <<nemo auditur propriam turpitudinem allegans>> ar opera prioritar înaintea sancțiunii nulității absolute.

Astfel, Curtea consideră că este greșită aprecierea instanței de apel asupra regimului juridic al nulității absolute, această nulitate aplicându-se, în orice situație, cu regim de prioritate, sancționând actul juridic și lipsindu-l de orice eficacitate juridică, contractele a căror anulare se solicită fiind lovite de sancțiunea nulității absolute și fiind deci cazul repunerii în situația de carte funciară anterioară încheierii acestora, cum bine și cu temei a dispus prima instanță. (s.n.)

[...]

Așadar, în speță este vorba, despre nulitatea absolută, care are regim juridic distinct, neputându-se pune problema existenței vreunei culpe și ca atare sancțiunea nulității absolute neputând fi evitată.

În acest sens este, atât întreaga doctrină juridică, cât și practica judecătorească în materie, care a statuat constant că principiul potrivit căruia nimeni nu-și poate invoca propria culpă pentru a obține protecția unui drept („nemo auditur propriam turpitudinem allegans”) nu poate opera în cauză, față de caracterul absolut al nulității, pe care reclamanta și-a întemeiat acțiunea și că nulitatea absolută a unui act juridic putând fi invocată de orice persoană interesată, care justifică un interes (conform și deciziei civile nr. 3184/2000 a Curții de Apel București –secția a IV-a civilă). (s.n.)

Ori, în cauză reclamanta își justifică interesul de a cere nulitatea contractelor încheiate cu recurenții, prin aceea că a fost obligată în apel să permită accesul acestora în imobilul din

litigiu și să nu facă nimic de natură a atinge dreptul de proprietate al acestora asupra imobilului descris mai sus.

În consecință, Curtea conchide că este cazul admiterii recursului de față, în sensul dispozitivului ce se va reda mai jos, întrucât caracterul de ordine publică al nulităților absolute, ce sancționează actele juridice încheiate cu încălcarea unor prevederi legale imperative, trece înaintea principiului potrivit căruia <<nimeni nu poate să invoce propria turpitudine>>, excepția referitoare la o atare nulitate putând fi ridicată și de partea care, cu intenție și profitând de neștiința celeilalte părți, a nesocotit asemenea dispoziții legale. [...]”²⁷

Pe cale de consecință, în concursul dintre nulitatea absolută și adagiul *nemo auditur propriam turpitudine allegans*, acesta din urmă își va păstra caracterul și forța de principiu de drept, în vreme ce nulitatea absolută, deținătoare a hegemoniei atributelor de respectare a condițiilor de validitate de ordine publică a actelor juridice civile, va beneficia de aplicare prioritară.

Mai mult, principiul *nemo auditur* nu este investit ca prim atribut cu funcție sancționatorie, acesta fiind un principiu mai mult disuasiv, întrucât edictează conduita morală și licită de urmat în cadrul raporturilor juridice.

Așadar, față de dihotomia disuasiv-sancționatorie care descrie eficiența nulității, prin cele două funcții ale sale, vine de la sine înțeles că acele încălcări din sfera imoralului, ilicitului, neconformității cu bunele moravuri vor contamina actul juridic civil până la malformația ineficacității, deci vor atrage sancțiunea nulității absolute cu toate efectele acesteia.

Deci, nulitatea absolută se va aplica cu atât mai mult în situația unei cauze ilicite sau imorale a actului juridic, caz în care nu considerăm întemeiate controversele de interpretare, mai ales că legea civilă, anume Codul civil, reglementează expres, în cadrul art. 1238, sancțiunea aplicabilă într-un atare caz, respectiv nulitatea absolută.

Sigur, analiza concretă și regulile de interpretare vor fi avute în vedere de la caz la caz și în funcție de elementele situației de fapt corespunzătoare. Astfel, este posibil ca o anumită operațiune juridică purtând stigmatul nulității să izbutască a se conserva în afara exigenței acestei sancțiuni și să atragă aplicabilitatea altor reguli de drept cu toate efectele aferente, inclusiv pe cele ale principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*.

VI. Concluzii

Actul juridic civil constituie catalizatorul ecosistemului civil. Comportamentul și conduita participanților la circuitul civil pot prezerva intactă valabilitatea actului juridic civil sau, dimpotrivă, pot afecta existența acestuia, fie încă de la momentul formării sale, fie pe parcursul evoluției actului.

²⁷ C.A. Timișoara, Secția civilă, decizia nr. 681 din 18 iunie 200

Cu alte cuvinte, soarta operațiunilor juridice inițiate de către participanții la circuitul civil depinde, în mare măsură, de conduita pe care aceștia aleg să o aibă, să o aplice sau să o propage asupra actelor juridice pe care le încheie, respectiv formelor de materializare a operațiunilor juridice pe care înțeleg să le ducă la bun sfârșit.

Desigur, astfel cum am dezvoltat mai sus, sunt numeroase situații în care actul juridic civil este fie stigmatizat, fie compromis.

Una dintre sancțiunile cu cea mai operativă dinamică a efectelor este nulitatea; actul juridic civil lovit de aceasta formă de sancțiune înregistrează o paralizie a afectelor până la, în anumite cazuri, compromiterea definitivă și integrală a operațiunii juridice avute în vedere de părți.

De aceea, analiza comparativă a instituției nulității cu adagiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* oferă cadrul de anamneză comparativă a actelor juridice afectate în mod diferit de variate neregularități.

Așadar, având în vedere întreaga prezentare schematică asupra corelării dintre nulitate și principiul *nemo auditur*, putem concluziona asupra importanței conduitei participantului, respectiv părții contractuale implicate într-o anumită operațiune juridică.

Fie că această conduită contractuală se deformează încă de la momentul în care actul juridic se conturează embrionar, fiind aplicabilă nulitatea, fie că ea intervine ulterior, în mod direct și împotriva rigorilor de bună-credință, prin invocarea propriei culpe, fie prin alte forme, fiind aplicabil principiul *nemo auditur* sau alte sancțiuni ori reguli de drept civil, important de remarcat și analizat este impactul exact pe care o astfel de conduită îl are asupra respectivului act juridic civil.

În consecință, aplicarea principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* se poate interconecta cu sfera de aplicare a nulității sau își poate propaga efectele fără interferența acestei sancțiuni.

Însă, cu valoare de concluzie, aplicabilitatea unei sancțiuni de drept civil sau a unui principiu cum este adagiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, va fi analizat de la caz la caz, în funcție de particularitățile fiecărei operațiuni juridice în parte.

VII. Bibliografie

1. **Baias Flavius-Antoniou, Chelaru Eugen, Constantinovici Rodica, Macovei Ioan**, *Noul Cod Civil Comentat pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2012;
2. **Boroi Gabriel, Carla Alexandra Anghelescu**, *Curs de drept civil. Partea generală*, ed. Hamangiu, București, 2012;
3. **Boroi Gabriel, Pivniceru Mona-Maria**, *Fișe de drept civil*, Ed. Hamangiu, București, 2016;

4. **Cardahi Choucri**, *L'exécution des conventions immorales et illicites*, Revue internationale de droit compare, Vol. 3 No. 3, Juillet-septembre 1951<
5. **Decizia civilă nr. 47/19 februarie 2009, Curtea de Apel Suceava;**
6. **Filip Pavel**, *Nulitatea actului juridic civil prin prisma interesului orcotit*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
7. **Floare Marius**, *Buna și reaua-credință în negocierea și executarea contractelor de drept comun*, Ed. Universul Juridic, București, 2015;
8. **Pop Liviu, Popa Ionuț - Florin, Vidu Stelian Ioan**, *Curs de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2015;
9. **Răducan Gabriela**, *Nulitatea actului juridic civil*, ed. Hamangiu, București, 2009;
10. **Stătescu Constantin, Bîrsan Corneliu**, *Obligațiile*, Ediția a IX -a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008;
11. **Stoica Valeriu**, *Rezoluțiunea și rezilierea contractelor civile*, Ed. ALL, București, 1997;
12. **Vasilescu Paul**, *Drept civil. Obligații*, Ed. Hamangiu, București, 2012;
13. **www.scj.ro**.